

ביאורים

התשובה משנה את נקודת מבטו של האדם. הוא רואה את היכולת הטמונה בו ולא נכנע למה שהוא רואה על פני השטח. הוא יודע שהרצון יכול לשנות מציאות. בפסקה הקודמת למדנו שנקודת מבט זו גורמת לאדם להסתכל כך כלפי עצמו וכן כלפי העולם כולו. כאן בפסקה ב הרב קוק מוסיף שאפשר להביט בצורה זו גם על ההיסטוריה. ההיסטוריה כולה מונעת על ידי רצונו של הקב"ה להביא את העולם לתשובה ולגאולה. אנו רואים במהלך ההיסטוריה עליות ומורדות, זמני פריחה ותקופות שמד ורדיפות. בעל התשובה מביט על ההיסטוריה במבט אציל. הוא יודע גם שתקופות קשות אינם פגמים מהותיים בהיסטוריה שלא ניתנים לתיקון, אלא הם כמו קמטים בבגד שניתן ליישרם. כל אירוע שנראה בעינינו עכשיו כרע - אם נביט עליו במבט כולל, כחלק ממהלך היסטורי, נראה שהוא גרם לטוב להופיע. כמו שאדם החוזר בתשובה רואה איך אירועים לא טובים שהתרחשו בחייו הובילו אותו למקום הטוב שבו הוא נמצא היום. לכן הרב קוק כותב בפסקה ג שהתשובה מביאה רפואה לעולם כולו. הקלקול והרוע נובעים מחוסר איזון בין הכוחות הנמצאים במציאות ומהעדפת ערך אחד על משנהו. כמו אדם שקיבל כאב בטן משום שאכל יתר על המידה ביחס לגופו. התשובה לא מתעסקת בסימפטומים של הקלקול, אלא עוסקת בטיפול בשורש. שורש הקלקול נובע מרצון שאינו מכוון למקום טוב. התשובה מכוונת את הרצון ומביאה אותו למקום גבוה ואלוהי, ואז ממילא הרוע והשחיתות ייעלמו כאשר לא יהיה רצון להזיק.

אך ייתכן שגם בעל התשובה יודקק לרפואה [פסקה ד]. לפני שהוא התחיל את מסלול התשובה היו לו חלומות ורצונות. כעת, כשהוא בתהליך התשובה, אין הוא יכול לממש מכיוון שהדבר נוגד את תהליך התשובה. נמצא שגם רצונו האישי של בעל התשובה נהיה רפוי וזקוק לרפואה. אך כאשר ישלים את תשובתו מאהבה, ורצונו יתאחד עם רצון ה', הוא יוכל לממש את רצונותיו בקדושה ובטהרה.

הרחבות

• המבט הנכון על החיים

גלויי חיים קטעיים מתגלים בכל דור מיוחד והשלמתם באה במרוץ כל הדורות. לפעמים אנו תמהים על הדרך שבה מנהיג הקב"ה את עולמו. תמיהות אלו מתעוררות בין בדברים הקורים לנו באופן פרטי, ובין בדברים הקורים בכלל העולם. שאלות אלו נובעות מכך שאנו רואים רק 'קטעי חיים' - אנו מתבוננים על המציאות הנוכחית כעומדת בפני עצמה, ולא כחלק ממהלך שלם שהקב"ה מוביל. כאשר מסתכלים על 'מרוץ כל הדורות' מגלים שגם מה שנראה בעינינו כרע, הוא בעצם חלק מתהליך שלם שהוביל בסופו של דבר לטוב.

הגמרא אומרת [פסחים ג]. שבעולם הזה מברכים ברוך דיין האמת על בשורות רעות, ובעולם הבא על בשורות רעות מברכים הטוב והמטיב. הצל"ח מסביר שבעולם הזה מברכים ברוך דיין האמת כיוון שהאדם סבור שבאמת מה שקרה הוא רע. אך לעתיד לבוא יברך הטוב והמטיב כי הוא יראה למפרע איך הכול היה לטובה [פסחים שם].

שאלות לדיון

- א. מדוע התשובה נמשלת רבות לרפואה?
- ב. לפי דברי הרב קוק, כיצד ניתן להתעלות דווקא משעות משבר בחיים?

ג. אפק ההבטה - מתרחב על ידי התשובה. היסוד הרצוני האידיאלי מתארגן ומתפשט, מראש מקדמי תכל' והולך ומקוּף עד אחרית, עד סוף כל הדורות. ומתוך גדלו וארכו, רחבו, רימו וְעִמְקוֹ, שֶׁל מִבְּט חוֹדֵר זֶה, מִתְגַּלֶּה הַטּוֹב וְהַחֲסֵד הָאֱלֹהִי בְּאִמְתּוֹ, וְהַחֲיִים הַפְּרָטִיִּים וְהַכְּלָיִים הוֹלְכִים וּמִתְפַּסְּסִים עַל יְסוּד הַיִּשָּׁר הַגָּמוּר. הַפְּגִימוֹת, הַנְּרָאוֹת בְּסִדְרֵי הַחֲיִים, נִעְשׂוֹת מְפֹרָת בְּתוֹר קְמִטִים הַמְתִּישְׁרִים וּמִתְפַּשְׁטִים, בְּגִדְל הַחֲיִים שֶׁל הַרְצוֹן הַטּוֹב, הַשׁוֹטֵף כְּנֶהָר גָּדוֹל מֵאֹד לְמִשְׁךְ דּוֹרוֹת וְתַקִּיפוֹת, שֶׁרַק גְּלוּנֵי חֲיִים קְטַעִים מִתְגַּלִּים בְּכָל דּוֹר מִיְחַד וְהַשְּׁלֵמָתָם בְּאֶה בְּמֵרוֹץ כֹּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁהַרְצוֹן הַחוֹדֵר וְהַמְקוּף שֶׁל הַתְּשׁוּבָה מְבִיא לְכֹלם חֲיִים, שְׁלֹם וּבְרָכָה מְלֵאָה עֲדָנִים. בְּהַגְלוֹתוֹ מִתְגַּלֶּה, שֶׁהַאֲשֵׁר וְהַעֲלִיזָה הַצּוֹדֵקֶת קוֹבְעִים אֶת מְקוֹמָם מִתְחַלְתּוֹ וּמְעַקְרוֹ, וְכֹל מֵה שֶׁהָיָה נִרְאָה לְמַצְעֵר, וְכֹל מֵה שֶׁהָיָה מִן הַפְּעוּר בְּעֵבֶר, - מִתְגַּלֶּה שֶׁרַק הוּד וְגִדְל הוּא מְלֵא בְּתוֹר חֶלֶק מִהַגְּדֵלָה הַעֲלִיוֹנָה שֶׁל הַתְּקַדְמוֹת הַתְּשׁוּבָה.

ג. יסוד התשובה הרי הוא מביא רפואה לעולם כלו ממש. זרם הרצון גומר את פעלתו בתקף דקא על ידי צאתו מהלחץ. בעלי תשובה ממשיכין בחילא יתירא את עז החיים ממקור הטוב. המעשים והברואים כלם כלולים בהיותם עם אמיז הרצון המתגלם באדם בזיו תפארתו. נדחפים הם היסודות, הפחות והתולדות אל כל רוח. מי משים בהם אור חיים שיטה וסדר, להפריח טוב, לסור ממוקש רע? - הרצון הנעלה. עז המוסר המאיר מהאספקלריא של מעלה. בגלוי דעת של גוי קדוש, נעשים המעשים כלם אגדה אחת לעשות את רצון המלך הקדוש הגבה במשפט והנקדש בצדקה.

ד. רפיון רצון, הבא מתוך השקיע התדירי בתשובה, אף על פי שהוא חלשה גופנית ונפשית, שהיא צריכה רפואה, מכל מקום יש בה גם כן הרבה מן העדינות והאצילות, המזככת את הרוח, ועל כל פשעיה תכסה אהבה.

אפק ההבטה - רוחב ההשקפה על המציאות. **היסוד הרצוני האידיאלי** - המגמה האלוהית שבבריאה. **מראש מקדמי תכל** - קודם בריאת העולם. **ומתוך גדלו וכו'** - בהסתכלות על המהלך הכולל ניכר הטוב האלוהי שחורז את המאורעות. **קמטים המתישרים ומתפשטים** - הנמשל: פגימות המתקנות על-ידי התשובה. **בהגלותו** - של המבט הרחב והעמוק. **למצער** - ייסורים המצעירים. **חלק מהגדלה העליונה** - לקשיים ולנפילות יש תפקיד במהלך הכולל של התעלות המציאות. **זרם הרצון גומר את פעלתו בתקף וכו'** - הרצון מתגבר כאשר אדם לחוץ ויש מניעות כנגדו, וממילא הוא מוכרח לפעול בעוצמה. **בחילא יתירא** - בכוח רב. **כלולים בהיותם וכו'** - כולם תלויים בהתעלות האדם. **נדחפים הם וכו'** - הכוחות שבאדם (ובעולם) נוטים מטבעם אל כל כיוון רוחני שמופיע בעולם. **אספקלריא של מעלה** - הנבואה, הדרכת התורה. **בגלוי דעת** - כפי התרוממות המחשבה הישראלית. **נעשים המעשים כלם אגדה אחת** - כולם מכוונים למגמה אחת. **רפיון רצון** - לעתים התשובה מביאה לידי ייאוש וחולשה. **על כל פשעיה תכסה אהבה** - על אף החיסרון שנובע מהתשובה, היתרון שבה גובר.

ביאורים

צריך להשתדל מאוד שלא לגרום לשחיקת הרצון במהלך התשובה. איך עושים זאת? חוזרים בתשובה רק על הרע ונלחמים ברצון שלנו לעשות רע. הרצון לעשות טוב נשאר ועוד יקבל תוספת חיזוק אם נשקיע בהעצמת הטוב שנמצא בתוך הרע. למשל: כעס זו מידה אסורה. אך יש בה נקודה טובה והיא חוסר אדישות. אדם אדיש אינו כועס. אין לו שום מוטיבציה לתקן את העולם. לכן, מחד אנו צריכים להלחם בכעס ומאידך לחזק את נקודה הטובה שבה והיא האכפתיות לסובב אותנו. בדרך זו הרצון הטוב שבנו יקבל חיזוק ממקום לא צפוי, מהנקודה הטובה שבמעשה הרע. ובכך הזדון, המעשה הרע, יהפך לזכות.

הרצון משפיע גם על החוכמה וההבנה. ישנם שני סוגי חוכמות; רגילה ועליונה. החוכמה הרגילה, כמו פיזיקה, מגיעה רק מלימוד והשכלה. החוכמה העליונה, שהיא הבנת הנהגת ה' בעולם, מגיעה גם מהזדהות. יש דברים שאפשר להבין רק אם אנחנו חלק מהקבוצה. אי אפשר לנתח תופעות כאשר אנחנו מביטים מבחוץ. חרש אינו יכול להבין קבוצת רוקדים. בעיניו הם תנימהונים שמתנהגים מוזר. הוא אינו יכול להבין מה המוזיקה גורמת לאדם, אלא רק אם ישמע מוזיקה ויצטרף לריקוד. כך האדם אינו יכול להבין את הקשר הפנימי בין כל חלקי הבריאה אם הוא לא נעשה חלק ממנה. כאשר האדם עושה את רצון ה' הוא משתלב בהרמוניה של הטבע העושה את רצון ה'. כל בעלי החיים והצמחים נאמנים לתפקיד שהבורא נתן להם. כך האדם יכול להשיג חוכמה עליונה, דהיינו להבין את החוכמה של הבורא בבריאת היצורים. כאשר האדם חוטא הוא מנתק את עצמו מההרמוניה של הטבע. הוא משקיף מן הצד על היצורים ואינו יכול להבין לעומק את מקומם ואת תפקידם. כשאדם חוזר בתשובה הוא חוזר לעשות את רצון ה' ומשתלב בתזמורת הגדולה בעולם עם המנצח הכולל יכול, ריבונו של עולם.

בתשובה ישנם שני שלבים. השלב הראשון הוא 'סור מרע'. האדם מפסיק לעשות מעשים רעים. חייו עשירי המעשים הופכים לדלים עקב הפסקת מעשיו השליליים. בשלב השני, כאשר האדם התנקה, הוא מתחיל לעשות טוב. הוא מגלה כמה טוב טמון בו ואותו הוא מפתח. הוא מגלה שגם העבירות שעשה בעצם בנו את הרצון, ואותו רצון אדיר זה הוא מפנה עכשיו למעשים טובים. ומכאן חידוש מרעיש. ככל שהאדם עשה עבירות חמורות יותר ככונה תחילה, דהיינו במזיד, כך הם הופכים לזכויות גדולות יותר! הסיבה לכך היא שכדי לעשות מעשים רעים מאוד, כנגד מוסכמות חברתיות והמוסר הבסיסי, צריך רצון עצום. ככל שהמעשה רע יותר - האדם צריך רצון חזק יותר. כאשר האדם חוזר בתשובה הוא מסיר את המעשים הרעים אך משתמש ברצון העצום שבו לטובה. ולכן אנו מוצאים בעלי עבירות חמורות שהשתמשו בכוחם העצום לקדש שם שמים כאשר שבו בתשובה.

הרחבות

• התשובה מהפכת את החטאים

המהפכת ממש את כל הַדְּוֹנוֹת לזְכוּיּוֹת. הגמרא אומרת "אמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות (עבירות במזיד) נעשות לו (לאדם על ידי התשובה) כשגגות שנאמר 'שובה ישראל עד ה' אליך כי כשלת בעוונתיך...' (הושע יד ב) אינני? והאמר (אכן? והרי אמר) ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות שנאמר 'ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה' (יחזקאל לג יט). לא קשיא (לא קשה) כאן מאהבה כאן מיראה" [יומא פו:]. הגמרא מביאה סתיירה בדברי ריש לקיש - במקום אחד הוא אומר שזדונות נעשות לו כשגגות, ובמקום אחר הוא אומר שזדונות נעשות לו כזכויות. הגמרא מתרצת בכך שהדבר תלוי בסוג התשובה: תשובה מיראה הופכת את הזדונות לשגגות, ואילו התשובה מאהבה, שהיא תשובה עליונה יותר, הופכת את הזדונות לזכויות.

שאלות לדין

- האם הגדרת מהותם של הטוב והרע היא קבועה או שהיא משתנה מאדם לאדם?
- איך התשובה מהפכת את הזדונות לזכויות, והרי החטא כבר נעשה?

לרפואת גדעון בן ציפורה

ה. כְּשֶׁעוֹסְקִים בְּתִשְׁבּוּבָה צְרִיכִים לְהִגְדִיר בְּיוֹתֵר אֶת מְהוּתָם שֶׁל הַטּוֹב וְהָרַע, כְּדִי שֶׁהַחֲרָטָה בִּירוֹר הַטּוֹב וְהָרַע וְעִזּוּעַ הַרְצוֹן מִחַיּוֹב לְשִׁלְיָהּ וְפָלוּ רַק עַל הָרַע וְלֹא עַל הַטּוֹב. וְעוֹד יוֹתֵר, שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵר אֶת הַטּוֹב הַנִּמְצָא בְּעִמְקֵי הָרַע וּלְחַזֵּק אוֹתוֹ - בְּאוֹתוֹ הַכַּחַ עֲצָמוֹ שְׁבוּרָחִים מִן הָרַע, כְּדִי שֶׁתְּהִיֶה הַתִּשְׁבּוּבָה כַּח פּוֹעֵל לְטוֹבָה, הַמְהַפֵּכֶת מִמַּשׁ אֶת כָּל הַדְּוֹנוֹת לְזְכוּיּוֹת.¹

ו. הַחֲטָא סוֹתֵם אֶת הַהֲאָרָה שֶׁל הַחֲכֵמָה הָעֲלִיּוֹנָה, שֶׁדָּרָךְ גְּלוּיָהּ בְּאֵ מִצַּד יַחַס הַהֲרֻמוֹנִיָּה הַמְתַּמְיָמָה שֶׁל הַנְּשִׁמָּה הַמְפֹּכֶרֶת² אֶל כְּלָלִיּוֹת הַהוּיָה כְּלָהּ וּמְקוֹרָהּ הָעֲלִיּוֹן, שֶׁהוּא מְתַגַּלֵּה בְּאוֹתוֹ הַצְּנוּר שֶׁל הַנְּשִׁמָּה, שֶׁהִדְעָה וְהִרְצוֹן הֵם בּוֹ בְּאַחֲדוֹת מְחֻטָּבָה. כָּל חֲטָא מְעַשֵׂי קוֹרֵעַ הוּא אֶת הָאַחֲדוֹת הָאֵיִדְאִלִּית הַזֹּאת, מְעַמִּיד הוּא אֶת מְעַגֵּל הַחַיִּים מִחוּץ לָהּ, וְאֵין הַהוֹפָעָה הַמְפֹּכָה כְּמַעֲיָן וְהוֹלָכֶת שׁוֹב לְהַשְׁפִּיעַ לְאוֹתוֹ הַרְצוֹן הַמְּחַלְלֵי, עַד אֲשֶׁר יָשׁוּב וְנָחַם, וְאוֹר הַתִּשְׁבּוּבָה, לְפִי עֵרֶךְ בְּהִירוֹת הַפְּרָתָה וְעִמְקֵי הַסְּפָמָתָה, יִשְׁיֵב אֶת הַהֲרֻמוֹנִיָּה לְאֵיתָנָה, "הַשִּׁיבָה לִי שִׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי".

ז. יֵשׁ חֲסָרוֹן בְּתִכּוּנָתָהּ שֶׁל הַתִּשְׁבּוּבָה הַנְּמוּכָה, שֶׁהִיא מְחַלֶּשֶׁת אֶת רְצוֹנָהּ שֶׁל הָאָדָם, וּפּוֹגְמָת בְּזָה אֶת אִישִׁיתוֹ. וְחֲסָרוֹן זֶה מִתְמַלֵּא הוּא, בְּאֲשֶׁר בָּאָה מִחֻשְׁבֵּת הַתִּשְׁבּוּבָה לְגִמּוֹר בְּשׁוּלָה, שֶׁהִרִי הִיא מְתַאַחֲדֶת אֶז עִם הַתִּשְׁבּוּבָה הָעֲלִיּוֹנָה, שֶׁכָּל עֵקֶר כְּנִתָּהּ הִיא לֹא בְּהַחֲלֶשֶׁת הַרְצוֹן וּבְשִׁבְרֵת הָאִפִּי הָאִשִּׁי שֶׁל הָאָדָם כִּי אִם בְּאִמּוּץ רְצוֹנוֹ וְהַגְּבֵרֶת הָעֵרֶךְ שֶׁל אִישִׁיתוֹ, וּמִתּוֹךְ כֶּף - הַדְּוֹנוֹת מִתְהַפְּכוֹת לְזְכוּיּוֹת, "וּבְשׁוֹב רִשְׁעֵי מִרְשַׁעְתּוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה - עֲלֵיהֶם הוּא יִחְיֶה".

ח. הַתִּשְׁבּוּבָה נוֹטֶלֶת אֶת הַרְצוֹן, שֶׁכִּבְרֵי נִתְגַּשֵּׁם בְּמַעֲשָׂהּ וְקָנָה לוֹ כַּח הוּיָה שֶׁל גְּבוּרָה, עַד שֶׁשִּׁבְרֵי בְּעָזוֹ גַּם אֶת הַעֵז שֶׁל הַמוֹסֵר וְהָאִמּוּנָה, וּמְכַיֵּן שֶׁהָאוֹר הָאֱלֹהִי מִתְעוֹרֵר יָפָה, וְהַרְצוֹן נֶעְקָר מְעַקְרוֹ, אֵינְנו חוֹזֵר לְתַהוֹ כִּי אִם פּוֹעֵל הוּא בְּעָזוֹ עַל יְסוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם לְהַטְבִּיעַ בְּהוּיָה כְּלָהּ רְצוֹן כְּבִיר לְאוֹר וְטוֹב, וְזִדְוֹנוֹת נַעֲשִׂים כְּזְכוּיּוֹת מִמַּשׁ.

הַמְהַפֵּכֶת מִמַּשׁ וְכו' - באמצעות הוצאת הטוב שנמצא בתוך הרע. **יַחַס הַהֲרֻמוֹנִיָּה הַמְתַּמְיָמָה שֶׁל הַנְּשִׁמָּה הַמְפֹּכֶרֶת -** צריכה להיות התאמה בין הנשמה הפרטית לבין כללות המציאות ושוורשה. **שֶׁהִדְעָה וְהִרְצוֹן הֵם בּוֹ בְּאַחֲדוֹת מְחֻטָּבָה -** בצינור זה, רצונו, רמתו המוסרית של האדם, מאוחד ומחובר עם ידיעותיו. **מְעַמִּיד הוּא וְכו' -** מנתק בין נשמת האדם להארת הקודש שזורמת במציאות. **הַמְּחַלְלֵל -** שנפגם מקדושתו. **הַתִּשְׁבּוּבָה הַנְּמוּכָה -** תשובה שטחית כדוגמת יראת העונש. **מְחַלֶּשֶׁת אֶת רְצוֹנוֹ -** האדם מאבד את האמון בכוחותיו ובא לכלל ייאוש. **נִתְגַּשֵּׁם בְּמַעֲשָׂה -** בעשיית חטא ועוון. **שֶׁשִּׁבְרֵי בְּעָזוֹ -** כדי לחטוא צריך עוצמה של עזות. **הָאוֹר הָאֱלֹהִי מִתְעוֹרֵר -** בתהליך התשובה. **וְהַרְצוֹן נֶעְקָר -** הרצון לחטוא. **אֵינְנו חוֹזֵר לְתַהוֹ -** עוצמות החיים של החטא אינן נאבדות לריק.

ביאורים

[פסקה ט] כאשר האדם חוטא - הוא יוצר 'כדור שלג' מתגלגל. הנפש לא הייתה חזקה דייה והאדם חטא. הוא עשה מעשה נגד רצון ה' ונגד הטבע שלו. המעשה הזה פגע במוטיבציה וברצון שלו להיות טוב ולעשות טוב. 'אני ממילא חוטא, אז למה אני עוד מתפלל ומקיים מצוות...'. האדם ממשיך להתדרדר ולחטוא. אך הוא לא נעצר כאן. האדם אינו יכול לחיות בתחושה שהוא חוטא, לכן הוא מפתח אידיאולוגיה בנוגע לעבירות שהוא עושה - שהן דבר טוב וראוי. סולם המושגים שלו מתעוות. עבירות מקבלות אצלו 'הכשר' ואילו מצוות הנפכות לדבר חשון ולא מוסרי. הכפור של השלג הקפיא אותו לגמרי משלהבת אהבת ה'. איך עוצרים את הכדור המתגלגל?

אם הנפש החלשה השפיעה על הרצון והרצון השפיע על החשיבה וצילול הדעת, אנו צריכים ללכת בכיוון ההפוך. אנו צריכים לרומם את הדעת, ללמוד ולברר עד כמה הרע הוא נוראי, והעברות הם אסון לאומי ואישי. ומאידך, באיזו מידה המצוות הן מתוקות ומחיות. לראות בעיניים את ההבדל העצום בין הקלקול האיום של העבירות לעומת האור והנועם של המצוות. ככל שהאדם מחזיר זאת לשכלו - החשק שלו לעשות עבירות קטן והרצון העו שלו לעבוד את ה' גדל. הנפש של אותו חוטא, שאינה חזקה ועמידה, מקבלת חיזוק מכיוון הרצון האדיר לעשות את דבר ה'. עכשיו מצד אחד החטא מפתה, ומצד אחר הרצון להיות טוב מדרבן ומעודד, כך הנפש נמצאת במצב מאוזן. במצב זה, הצימאון הטבעי בנפש לרוחניות ולקדושה - ינצח.

[פסקה י] תשובה שלמה היא לא רק כשהמעשים מתוקנים, אלא גם כשהרצון אדיר וחזק. אם האדם שב בתשובה אך נשאר סגור ולא מוציא את כוחותיו לפועל - תשובתו חסרה. התשובה של הימים הנוראים היא תשובה שגורמת לנו להיות מכונסים בעצמנו ומהורהרים על מעשינו הרעים. היא מרפאת אותנו מהקלקולים, אך הרצון לעשות ולצמוח נשאר מכונס ולא בא לידי ביטוי. היא התשובה מתרחשת ביום הכיפורים שבו אין לנו שום מפגש עם החיים. אנו ספונים בבתי הכנסת ומתנזרים מאוכל וממלאכה. זו תשובה מרוממת אך חסרה.

לא במקרה חג סוכות נחגג סמוך ליום הכיפורים. הוא משלים את תהליך התשובה. בסוכות אנו יוצאים לטבע, עם הסוכה וארבעת המינים הרעננים. כל כוחות החיים באים לידי ביטוי, והשמחה, שמחת התשובה, שרויה עלינו. זוהי תשובה שלמה!

הרחבות

• הקשר בין הידיעה לרצון

התשובה באה אחר בינה. משפט זה מבוסס על דברי הגמרא [מגילה יז]: האומרת שתיקנו בתפילת שמונה עשרה את בקשת התשובה ("השיבנו אבינו") לאחר בקשת הבינה ("אתה חונן") על פי הסדר בפסוק "ולבבו יבין ושב ורפא לו" [ישעיהו ו, י].

לפי דברי הרב קוק בפסקה שלפנינו, הבינה קודמת לתשובה כיוון שעל ידי ההבנה מה נחשב לטוב ומה נחשב לרע, מתעורר הרצון של האדם להיטיב את מעשיו. וכך כותב הרב קוק בספרו שמונה קבצים: "הידיעה הברורה מחוללת את הרצון... כל מה שמתברר יותר שהטוב הוא טוב באמת, כן הרצון מתגבר" [א קכו].

• ימי התשובה וחג הסוכות

שָׁבִים, עַל כֵּן, יָמִים שֶׁל שְׂמֵחַת קֹדֶשׁ. ימים אלו הם ימי חג הסוכות שנאמר עליהם "זמן שמחתנו" ונצטוונו מהתורה לשמוח בהם "ושמחת בחגך" [דברים טז יד].

רעיון נוסף לקשר שבין חג הסוכות לימי התשובה שלפניו כתוב בפלא יועץ "ונתן לנו (הקב"ה) ראש השנה ויום הכיפורים לכפר בהם עוונותינו, ובאהבתו וחמלתו כאב את בן, רצה לשמחנו מיגוננו ומצערנו שנצטערנו בימי התשובה ונתן לנו תכף את חג הסוכות וציוונו לשמוח בו" [ערך סוכה].

שאלות לדין

א. מה הקשר שבין ידיעות האדם לבין רצונותיו?

ב. בפרק זה עסק הרב קוק ברצון. מה התחדש לך בהבנת מהותו של הרצון?

לעילוי נשמת יחיאל יהודה בן שרגא פייבל הירש הכהן ז"ל

ט. כל חטא נובע מפגם ביכולת בנפש האדם. נחלשה הנפש, ואינה יכולה לעמוד נגד נטיית הרע שבה. חסרון-יכולת זה, בצאתו אל הפעל, מחליש הוא את פח הרצון של הטוב, וחלישות הרצון מחוללת חלישות הידיעה והפרת הטוב מטשטשת.

התשובה באה אחר בינה^ו, פשמוגבירים את הפרת הטוב, הפאה בשלמותה גם עם הפרת הרע. "הרע מבחין את הטוב"^ז, פשעמק הרע נעשה ידוע ברעתו, מבהיק יותר עמק הטוב בטובו.

וכל מה שידעית הטוב מתבררת, והפגם, שגרם החטא להחשיף את הידיעה, הולך לו על ידי השבת הרצון ונטיית הנפש אל הטוב - מתעוררת על ידי ההפרה גם פן הנטייה לבסס את רצון הטוב ולהציל גם אותו מפגמו של החטא, והנפש אשר נחלשה מקבלת את טובה בזה להעמיד את נפילתה וילתן את יקלתה שתהיה במלאכה בתור יכלת לטוב, ועל ידי זה נעשית הבחירה חפשית באמת, ושקול הטוב נשקל הוא באין מפריע, וממילא פח-המושף הרוחני, שיש בכל נפש להמושף אל הטוב, פועל הוא להגביר את הכרעת הטוב ולהעמיד את סדרי החיים של היחיד והצבור כולם על המרכז של הטוב הגמור, שמלותו האחרונה היא - אור ד'.

י. התשובה, וכל ההליכות המעשיות שלה, עם הרוח הפלילית השולטת בעקרה בימים המיוחדים לתשובה^ח, עם גדל התועלת שלה לזכך את הנפשות, לעדן את הרוח ולטהר את המעשים מפעורם, היא מוכרחת להיות סופגת^ט עמה איזו חלשה, שלא נמלט ממנה אפלו הגבור שבגבורים.

כשמוקמים את הרצון, פשכופפים את עז-החיים על ידי הסלידה הפנימית^י, והנטייה לשוב מפל חטא, מתקמץ גם פן הרצון של הטוב, ועז החיים הסהורים מתחלש גם הוא. נמצא, האדם סובל מטהרתו המוסרית חלשה פזאת, שפסול חולה שהתרפא על ידי הזרמה אלקטריית^{יא} חזקה, שאמנם גרשה את הארס שבמחלתו, אבל החלישה את הכח החי והבריא שבו. שבים, על פן, ימים של שמחת קדש^{יב}, של חדות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועז החיים הטהור. אז תהיה התשובה שלמה.

התשובה באה אחר בינה - (בסדר הברכות בתפילת שמונה עשרה). בתשובה הסדר הוא: הכרת הטוב, הגברת הרצון וחיווק היכולת, הפוך מתהליך הקלקול. הרע מבחין את הטוב - באמצעות הכרת הרע - הטוב מובלט. ועל ידי זה - על ידי חיווק היכולת. מלתו האחרונה - תכליתו. בימים המיוחדים לתשובה - ימי אלול ועשרת ימי תשובה. סופגת - גונות, כוללת [הערת הרב צבי יהודה קוק]. הסלידה הפנימית - מן החטאים והקלקולים. הזרמה אלקטריית - מכת חשמל. ימים של שמחת קדש - הכוונה לימי חג סוכות.

ביאורים

מהתבוננות בכלל על אורות התשובה ניתן לראות שהרב קוק אינו משאיר את רעיון התשובה כרעיון ערטילאי. הרב קוק מתאר תהליכים נפשיים, רוחניים ומעשיים שאדם יכול או נדרש לעבור כחלק מעבודת התשובה. תופעה נוספת שנפוצה הוא לציין מיני אנשים מיוחדים ששייכים לעולם התשובה. הרב קוק מביא אל הפסקאות צדיקי אמת, בעלי גבורה, יחידי סגולה ועוד, ששייכים אל רעיון התשובה. נדמה שמגמת העניין היא בניית עולם דימויים בכלל ובפרט ביחס לתשובה. הכול מודים שיש ערך מסוים בסיפורי צדיקים לילדים, הדבר נוטע בקרבם מחשבות קדושות ושאפיות פנימיות להידמות לצדיקים אלה. אך כשגדלים אין די בסיפור היסטורי בלבד, אלא יש צורך ביותר מזה. הרב קוק רוצה שנתחנך לתשובה. נלמד את הפסקאות ונדע שאנשים גדולים - העיסוק שלהם בתשובה הוא תמידי. רעיון התשובה מהווה תרגום של מהלך חייהם. ממשיכותו של רעיון התשובה מתבררת, והוא אינו נשאר בגדר הגדרות עלומות בלבד, אלא יש דמות לחיקוי. כך חיים חיי תשובה. הרב קוק מעיד על עצמו שרעיון התשובה תמיד מעסיק אותו. מתוך מהלך חייו של הרב קוק אנו יודעים שמצד אחד הוא הגיע לעולמות עליונים ומצד אחר הוא פעל גדולות ונצורות בעולם הזה. הרב קוק רוצה שנתחנך שגדולי ישראל הם אלה שעוסקים ברעיון התשובה, וכמובן שהתשובה היא לא לעצמם בלבד, אלא למען הכלל, כי זוהי מהותה של התשובה. הגבורה הישראלית, הגבורה האמיתית, קשורה בקשר אמיץ אל התשובה. בניית עולם דימויים של גיבורים אמיתיים ושל צדיקים אמיתיים ביחד עם הכרה מפורטת, ככל האפשר, של מהות הדברים - מקרבת אותנו לשאיפות נכונות ובריאות, למקום שאמנם הוא רחוק אבל "כי קרוב אליך הדבר מאוד".

הרחבות

לחיות נכון

הוא מרומם עמו את העולם ואת החיים. הרב קוק מסביר שלמרות שתפקידה של התשובה הוא לנתק את האדם מאורח החיים הגרוע שלו, היא אינה מנתקת את האדם מן החיים, אלא להפך - מרוממת אותו למצב בו יחיה את החיים באופן נכון ועליון. הרב קוק מציין את כוח הרצון שמתהפך לטובה, ואת נטיות הנפש שמזדככות. לדוגמה, מידת הכעס יכולה להיהפך על ידי תשובה להתלהבות בעבודת ה' [הקדמה לספר 'חובת התלמידים']. הרב יעקב פילבר בספרו "ביאורים ומקורות לאורות התשובה" מציין שיש כאן הסבר נוסף למאמר חז"ל "זדונות נעשות כזכויות": "שהרי אותן כוחות ששימשו את מעשה הזדון - החטא, ישמשו כעת לזכויות - עשיית הטוב.

איזהו גיבור

ימצא בה את מקור הגבורה. מקור לדברי הרב קוק ניתן למצוא במשנה במסכת אבות [ד, א]: "איזהו גיבור הכובש את יצרו שנאמר [משלי טז, לב] טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר". מדברי המשנה אנו למדים שלפעמים התנהגות שעלולה להתפרש, כלפי חוץ, כחולשה, מבטאת בעצם גבורה פנימית עילאית.

יחידי הסגולה

יחידי הסגולה המקוים לאור ה', סובלים מחטאת הצבור כלו. "ניתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך" [סנהדרין יא, א]. עוד מצינו במסכת בבא בתרא [קלד, ב]: "שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלושים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו, שלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינוניים". וכתב שם הרשב"ם בד"ה ראויים שתשרה: "אלא שעוון הדור גורם ואין הדור ראוי לכך".

שאלות לדין

- איך יתכן שאותו רצון של חטא, הוא בעצמו יהפך לרצון טוב?
- מהי גבורה? מדוע היא קשורה באופן ישיר לתשובה?

לעילוי נשמת יעקב ברוך בן מאיר ז"ל

פרק יב

השפעת התשובה על מהלכי הרוח החיים והמעשה בכלל

א. התשובה מרימה את האדם למעלה מפל השפלות הנמצאות בעולם, ועם זה איננו השב מרומם את העולם הנעשה רך אל העולם, אלא הוא מרומם עמו את העולם ואת החיים. אותן הנטיות של החטא הן מזדככות בו. הרצון העז, הפורץ כל גבול, שגורם לחטא, הוא בעצמו נעשה כח חי ופועל גדולות ונשגבות לטובה ולברכה. ונגלה של חיים ממוקד הקדש העליון חופפת תמיד על התשובה ועל כל נושאי דגלה, שהם הם הסלת של כל החיים, הקוראים לתקונם, להסרת מכשולים ולשיבה אל טבע הטוב והאשר האמתי, אל העליוניות הנשגבה החפשית באמת, הראויה לאדם העולה למעלה על פי מקורו הרוחני ויסודו בצלם אלהים.

ב. כל מה שיעמיק האדם יותר במוהותה של התשובה ימצא בה את מקור הגבורה, ואת התכן היותר יסודי לחיים המעשיים והאידיאליים.

ג. התשובה - כפי נחוצה ונכבדה היא להאיר את אפק החיים כלם. הצנורות הרוחניים נסתמים מפני חטאת האדם. הצמאון האלהי, וכליו כלם, שהם הארות המוסר המעשי והתכונני במוהות הנפש, מפפרו הוא, מתחיל לפרכס ולהתנוגעע תנועת חיים וחוזר ונפול, מפני שהעבטיט של זהמת הפשעים מכביד עליו. ולא רק חטאת האדם היחיד פי אם ביותר חטאת הצבור. יחידי הסגולה המקוים לאור ד', סובלים מחטאת הצבור כלו. אהבתם אל הפלל עזיזה היא לאין חקר. עצמות הטוב שבנשמתם עורגת דוקא אל הטוב הפללי, והפלל - פשה נמשכים אליו, הרי הוא עלול לטמא אותם במגעו מפני החטאים הנדבקים בו. אמןם צדיקי אמת סובלים הם ברצון את כל הסתומים, כל היסורים החמורים והרוחניים, ובלבד שביאו למטרותם להשפיל ולהטיב, להרבות טוב ואור קדש, לפלס נתיב סלול לאור ד' ונעמו, שיפנס ישר בכל לב ורוח, למען יתענגו הפל על טוב ד', למען ישמח ד' במעשיו.

הנטיית של החטא - הכוחות שגרמו לחטא. נדלה של חיים - התגברות של חיים. שהם הם - התשובה ונושאייה (בעלי תשובה). הסלת - החלק המובחר. ימצא בה את מקור הגבורה - ישאב כוח והתגברות מן התשובה. לחיים המעשיים והאידיאליים - לחיי היום-יום המעשיים, ולמגמות ולשאיפות. אפק החיים - כל תחומי החיים לעומקם. הצמאון האלהי - הכיסופים לדבקות בה. הארות המוסר וכו' - גלויי המוסר שבאדם הם ביטוי לצימאון לה. והתכונני - של תכונת הנפש והאופי הפנימי [הערת הרב צבי יהודה קוק]. מפפרו - הצימאון. העבטיט - עב של טיט (פי על חקוק ב ה) [הערת הרב צבי יהודה קוק]. עזיזה - עזה ביותר [הערת הרב צבי יהודה קוק]. לטמא אותם במגעו - לפגום במדרגתם הרוחנית כשהם מחוברים לכלל.

ביאורים

במקום אחר מבאר הרב קוק שהאהבה האמיתית היחידה, ראויה רק לה'. זאת מאחר שמשמעות האהבה הוא רצון להדבקות ולהזדהות. וראוי לרצות להדבק בדבר השלם ולא בחסר, וכמובן שהשלם היחיד הוא ה'. לאחר שמבינים זאת, אנו מבינים שהמציאות כולה היא הבריאה של ה' והגילוי שלו, ואז מתמלאים באהבה אליה. כמו כן, הרב קוק מבאר במספר מקומות שהתשובה היא מהלך אדיר של המציאות כולה. כמובן שביסודו של הסבר זה מונחת ההבנה שכל העולם ראוי לפעול בהרמוניה אחת שלמה, כי הרי מקור ההרמוניה הוא בקב"ה ואילו היא שואפת לשוב. באופן טבעי אדם קולט בקרבו את מהותה של ההרמוניה הזו, ושואף למצוא בה את מקומו. המודל הבסיסי לכך הוא עולם הטבע, על אף שהאדם בשונה מהטבע עושה את הבחירות שלו מתוך מודעות. העולם עדיין לא הגיע למקום שבו ישנה הרמוניה, משום שעדיין יש תחרות, חיכוכים ומלחמות, ובחירותיהם של בני אדם עדיין אינן מושלמות. לא לחנם אמר רבי עקיבא ש"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה". הסכנה בדימוי לעולם הטבע היא ששאפותיו של האדם יסתכמו בחומריות. חומריות אצל האדם יכולה להביאו לדרגה נמוכה יותר מבהמה. לעומת זאת, התשובה מעלה את האדם למקום שלא יסתור את החומריות, אלא יציב אותה ברמתו של האדם בהרמוניה המושלמת השואפת כלפי השמים. אדם שחוטא נמצא במצב של ריחוק מההרמוניה גם מבחינה מעשית וגם מבחינה תודעתית. הוא נמצא בעולם של פירוד. התיקון צריך להיות תודעתי - שכלי, רגשי וגם מעשי. מבחינה תודעתית יש להחזיר את האהבה לכול, ומבחינה מעשית יש להבין שאם הרעיון הגדול הזה לא יתגלה בפועל, בפרטי מעשים קטנים על-פי הדרכת התורה, אזי אין לו שום ערך. המעשה הקטן הוא קצה החוט, מהגילוי השלם של כל השרשרת הגדולה של גילוי ה' במציאות ועד הבחירה לעשות את ציווי ה' של אותו אדם ברגע אחד בלבד.

הרחבות

• הפיכת הרע לטוב

הרע מצטרף אל הטוב לתבולו... ובזה נעשים הַדְּוֹנוֹת לְזִכִּיּוֹת מַמְשׁ. הגמרא אומרת שהתורה משמשת תבלין ליצר הרע: "כך הקב"ה אמר להם לישראל - בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו" [קידושין ל:]. כמה מגדולי ישראל העירו, שבדברי הגמרא הללו לא נאמר שהתורה היא דרך לנצח את יצר הרע - אלא 'תבלין' ליצר הרע, כלומר דרך הדבקות בתורה יוכל האדם להפוך את מרירותו של יצר הרע ולהשתמש בה לדברים טובים ולקדושה. וכפי שביאר רבי צדוק הכהן מלובלין את עניין התשובה מאהבה: "ואהבה הוא שמהפך המר שהוא היצר והחשק שבאדם למתוק שמושכו לבית המדרש ולדברי תורה שבוה היצר רע - טוב מאוד... וזהו התורה תבלין ליצר לתבולו להיות טוב" [צדקת הצדיק אות רמב].

בדרך הפשט ניתן להסביר כמו שהסביר הרב אליהו דסלר, שאמנם התיקון השלם של העברה ניכר רק בעולם הבא, ומבחינת האדם - בעולם הזה - רגע העברה נותר רע כפי שהיה. אך אם עשה תשובה אחר כך, העברה נעשית כלי לתשובה, כי היא זו שגרמה בסופו של דבר להתעלות של האדם [מכתב מאליהו, ח"ד עמ' 83].

שאלות לדין

- א. מה הקשר בין חטא לשנאת הבריאה?
- ב. איך נדע להשתמש ברע, כתבלין הנועד לרומם את הטוב?

**לעילוי נשמת אביטל יהודית בת הרב אייל ואיריס לבית חיון
לעילוי נשמת שרה אסתר בת יוסף מרדכי הי"ד**

ד. כל חטא, אפילו הקל שבחטאים, מטביע בקרב האדם שנאה לאיזו בריאה, ועל ידי החטא והשנאה התשובה חוזרת האהבה להאיר.

ה. בשעה שהאדם חוטא הוא בעלמא דפרודא, ואז כל פרט ופרט עומד בפני עצמו, והרע הוא רע בפני עצמו, ויש לו ערך רע ומזיק. וכשהוא שב מאהבה מייד מתנוצץ עליו אור ההנהיגה של עלמא דפרודא, שהכל מתארגן בו לחטיבה אחת, ובקשור הכללי אין שום רע כלל, כי הרע מצטרף אל הטוב לתבולו ולהרים עוד יותר את יקרת ערכו. ובזה נעשים הַדְּוֹנוֹת לְזִכִּיּוֹת מַמְשׁ.

ו. אין לשער את הנחיצות של התשובה המעשית, בתקון המעשים על פי התורה והישור הגמור, לענין כל המעלות העליונות של עלית הנשמה של הכלל והפרט. התמצית המעשית חובקת היא בנקודתה האחת היותר קטנה המוני המונים של אידיאלים והגיונות רחבים, המכשירים אותה בעולם ובחיים. וכשהיא נפגמת נטל החסן של כל האידיאלים הרחבים במלא עולם, שהם מיחשים לה אותו היחש של המרחב האתרי בעל מיליונים קביקים, המתלחצים באטום גשמי אחד לחוללו בצורתו הגבישית.

ו*. כל החקמות וההשגות שבעולם אינן מפקיעות את חובת התשובה המעשית, בממש ופעל, אלא שמאירות לפניה את הדרך. כל הגדלות שבעולם אינה מזיזה כל-דהו מתבעות הקטנות, כמו שאין שום גדלה שבעולם פוטרת ומפקיעה שום תפקיד גופני, גם השפל שבשפלים. אלא שהגדלות מדריכה את האדם, בהיותו מקבל אותה בטהרתה, אף להתנהג בכל הענינים שבתקנות, באופן שגם הם יתעלו ויהיו ענינים גדולים.

שנאה לאיזו בריאה - גורם פגיעה ופירוד בין האדם למציאות, ופירוד יוצר שנאה. בעלמא דפרודא - עולם הפירוד. כל פרט ופרט עומד בפני עצמו וכו' - המבט שגרם לחטא הוא מבט התופס את העולם כנתון במאבק והתגוששות בין הטוב לרע. שב - עושה תשובה. אור ההנהיגה של עלמא דפרודא - הכוח האלוהי האחדותי שביסוד הבריאה. אין שום רע כלל - לאחר התשובה, הרע שנעשה מסייע לטוב. הרע מצטרף וכו' - למשל: כתוצאה מהחטא מתגברת באדם הסלידה מהרע וההערכה לטוב. לתבולו - תבלין לטוב. הנחיצות וכו' - הנחיצות של התשובה המעשית לעלית הנשמה למעלות העליונות. התמצית המעשית חובקת... המונים של אידיאלים - כל פרט מעשי של התורה ושל היושר המוסרי כולל בתוכו תמצית של המוני אידיאלים [הערת הרב צבי יהודה קוק]. המכשירים אותה - האידיאלים יוצאים לפועל בעולם בנקודה המעשית. וכשהיא נפגמת - קיום המצווה המעשית. שהם מיחשים לה אותו היחש של המרחב האתרי וכו' - היחס בין המעשה לאידיאלים הוא כיחס שבין האטום לחלקיקים המזעריים, ששוררים ביניהם לחצים וכוחות פיזיים שונים, והם מרכיבים את האטום. המרחב האתרי - חומר האוויר. קביקים - מידת כמות מסוימת. כל דהו - כלשהו, אפילו מעט. שום גדלה שבעולם - תפקיד מכובד.

ביאורים

פעמים רבות מוצא האדם את נפשו במצוקה, וכשהוא מתבונן לעומק הוא מגלה שמצוקה זו נובעת מפגמים שבו. מדוע גורם לו הדבר לצער ולאי נוחות?

במרכזה של כל מציאות, מצוי ה'טוב'. בני אדם, שהם חלק מהמציאות הזו, צריכים להיות מותאמים לטוב הזה ולהתחבר אליו. דרך התורה, יכול האדם לקדש את עצמו ולהתחבר, לפי טבעו הטוב, לטוב המצוי במציאות. (אפשר לומר שבמרכז המציאות קיים 'רצון טוב', אולם יש לרצון זה השפעה מחייבת רק על צדדים מסויימים באדם שבהם רצון זה קיים בפועל, ואילו בחלק האחר, ישנה בחירה חופשית לאדם האם להיות מותאם לאותו רצון או לא)

לכן, כאשר קיים חוסר התאמה עם הטוב הזה, האדם מרגיש לעתים בנפשו צער גדול מאוד, שהרי הוא אינו יכול להתחבר לאותה השלמות. במצב זה, צריך האדם להתחרט ולשוב בשמחה למקור חייו, למקום שבו הטוב המוחלט, וכך יחבר בין הרצון הטוב הקיים במרכזה של המציאות, לבין הרצון ה'בחירי' שלו.

אולם כל אדם ששב למקום מסוים, ערכה של שיבה זו שייך לעתיד בלבד, ואינו מתקשר לעברו של האדם שנתר לכאורה מלכולך. אולם כיוון שהתשובה מצויה ביסוד היסודות, עד שהיא חלק מיצירת העולם והיא קיימת עוד טרם קיום העולם - האדם מקדש ומעלה את רצונו, והוא זוכה לקשר הכול, לתקן ולרומם את המעידות שהיו. ניתן לומר שכיוון שהתשובה אינה רק כלי שקיים בעולם, אלא היא חלק מהיסודות שיצרו את העולם, יש בה כח ליצור מציאות, 'לעצב' מחדש את המציאות הקיימת, ואת החטא שכבר נעשה.

הרחבות

• התשובה קדמה לעולם

מקור הדברים לכך נמצא בגמרא [פסחים נד, א] שמונה שבעה דברים שקדמו לעולם ואחד מהם הוא התשובה. הגמרא הביאה מקור לכך מפסוקים בתהילים [צ, ב-ג]: "בטרם הרים יולדו... תשוב אנוש עד דכא ותאמר שוב בני אדם".

• הרצון להיות שייך

התשובה העליונה באה מִדְּחִיפָה פְּנִימִית. תיאור חי של הדחיפה הפנימית ראינו לעיל [פרק ב]: "...והאל באמת הכל הוא טוב וישר, ואיך אפשר להיות קרוע מן הכל, פרוץ משונה, מופרד כאבק דק שכלא נחשב".

• השפעת התורה על הגויים

ועל ידי התורה מתגלה היא באור קדשה, לכל קבוץ לפי ערכו. "מנין שאפילו עובד כוכבים (כלומר גוי) ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" [ויקרא יח, ה] 'כהנים לויים וישראלים' לא נאמר אלא 'האדם' [עבודה זרה ג, א]. מדברי הגמרא אנו למדים שיש לתורה השפעה חיובית גם על גויים. הרב קוק מוסיף שהקשר של הגויים לתורה הוא לפי מה שמתאים להם. ואכן כך פירשו התוספות [שם ד"ה 'שאפילו'] את דברי הגמרא, שמדובר בגוי שעוסק בתורת שבע מצוות בני נח, שזה מה שמתאים לגויים.

שאלות לדין

- איך יתכן שהתשובה קדמה לעולם, והרי לא הייתה אז מציאות של חטא?
- מהו היחס בין בחירה חופשית, לדחיפות רוחניות חיצוניות שהאדם מקבל מלמעלה?

להצלחת רחל בת אהרון

ז. התשובה קדמה לעולם°, המוסר מקיף את הכל. הערך העליון המחלט מתפצל הוא בכל ענפי ענפים°. הפעשה המסתעף°, שאינו מכון לשרשו, חוזר למקורו בעלוי הרצון°.

ח. התשובה העליונה באה מִדְּחִיפָה פְּנִימִית°, היוצאת מִדְּחִיפָה חִיצוֹנִית° עליונה. כל העולם פלו, החמרי והרוחני°, משג הוא בצורתו האחדותית°. המוסר, הישר והטוב, הוא המרכז הרצוני של היש°. המרכז הזה בפרטיות החיים מוכרח להתאים עם כל המקיף°, עם כל ההנהיג, בין בתכונותו הפנימית, בין בגלוייו החיצונים. על ידי הפנה פנימית במעמקי הלב מהישר והטוב° נודע חלק רשום° מהמוסר, המופע בכל ההנהיג, בצורה אידאולית ממשית חיה במציאות. ועל ידי התורה מתגלה היא באור קדשה, לכל קבוץ לפי ערכו°, ולישראל בצורתו המסיימה מאד, ההתאמה המוסרית בכל התגליותיה°. והאישיות, המוצאה בארחות חיה ותכונות רוחה פגמים ואי-הרמוניה לגבי הכל המחלט°, הפנימי והמגלה, היא מצטערת צער אין גבול ומשתדלת לשוב למקור החיים והישות. מתחרטת היא על תעיותיה, ושבה בלב נהם ובשמחת הצלה. "תעיתי פשה אבד בקש עבדה, פי מצותיה לא שכתתי".

התשובה מחזירה למקור

המוסר מופיע בכל ההנהיג

התשובה קדמה לעולם - התשובה משמשת כיסוד לעולם ומגמתו. הערך העליון המחלט וכו' - התשובה היא מיסודות העולם, והשפעתה חודרת בכל הבריאה. **המסתעף** - המתפשט למרחק בסטייה מן השורש [הערת הרב צבי יהודה קוק]. **בעלוי הרצון** - התיקון יתרחש כאשר יתוקן הרצון שגרם לחטא. **דחיפה פנימית** - התעוררות שבה מעומק הנפש. **היוצאת מדחיפה חיצונית** - מקורה מדחיפה שמחוץ לנפש. **כל העולם וכו'** - מתפיסה אחדותית זו נובעת התשובה. **בצורתו האחדותית** - כמערכת אחת בעלת כיוון ומגמה. **המרכז הרצוני של היש** - הרצון הוא המניע את כל המציאות. **מכרח להתאים עם כל המקיף** - אדם שתפישתו אחדותית, מרגיש הכרח להתאים עצמו לאותה אחדות ששוררת במציאות. **על ידי וכו'** - בדרכים אלו האדם יכול לדעת את חוקי המוסר ולהתנהג על פיהם. **חלק רשום** - חלק ניכר. **לכל קבוץ** - לכל אומה או קבוצת אנשים. **התגליותיה** - ביטוייה, דרך ההתנהגות המוסרית. **לגבי הכל המחלט** - ביחס למציאות כולה בכל רבדיה.

ביאורים

פעמים רבות, בני האדם בעולם הזה, מוצאים עצמם עסוקים בחטאים ובמעידות גדולות. דבר זה עומד לכאורה בסתירה לשלמות הבריאה האלוהית, שבה הכול מושלם ואין עניין של נגיעה בחטא ובחיסרון כלל.

הרב קוק מבאר שבאמת המציאות בכללותה היא מושלמת, ומה שדבק בשלמות זו הוא רק מעשיו הטובים של האדם. נשמתו של האדם טהורה, נקייה, שואפת שאיפה עצומה תמיד אל אותה השלמות, ודורשת מהאדם להיות חלק ממנה, חלק מאותו אור אינסופי. למרות שכל אדם הוא אדם פרטי, שנשמתו בעצמה טמון חלק מהכלל כולו, חלק מהמכנה המשותף הטהור והאלוהי שיש לכל עם ישראל. לכן, האדם צריך להקשיב לקולה של נשמתו, להבין שכל עיסוק שלילי אינו מתאים לטבע נשמתו ולא למציאות כולה, ועליו לדבוק דווקא בטוב הגנוז בה.

אולם, בכל זאת האדם מצוי בעולם הזה, במציאות גשמית שבה הרגשת החוץ של האדם קיימת דווקא ככל שהוא מצליח בדברים גשמיים ומוחשיים, ואילו כאשר הוא עוזב את כוחותיו הגשמיים ומשקיע את עיקר כוחו רק בענייני הרוח, מגיעה אליו הרגשת חולשה ורפיון. בשל כך חשוב להקפיד שהתשובה והדביקות בקודש תהיה מתוך התעלות ולא מתוך נטישה של הכוח הגשמי הקיים באדם. שהרי בסופו של דבר המקור של המציאות כולה, כולל הגשמית, הוא מהכוח הרוחני. ולכן על האדם להעלות את הכול כלפי מעלה, לקשר את כל חייו אל הקודש, וכך תתרומם כל המציאות, והאדם לא ירגיש חלישות כוח, אלא יוכל בשמחה ובחוזק להתעלות מעלה מעלה.

הרחבות

• ימים מלאי תוכן

והננו עולים ובאים בימים. "ואברהם זקן בא בימים" [בראשית כד, א]. "אברהם בא עם כל ימיו, כיוון שאף יום אחד מחייו לא הלך לאיבוד. בכל יום ויום עשה ופעל משהו, עד שבאו כולם בחשבון". [מובא במעיינה של תורה שם ע"פ זוהר ויחי, רכד, א]. [להרחבה עיין ביצו וזירוז' לאדמו"ר מפיסצנא בעל חובת התלמידים אות ב].

• להכיל מורכבות

בעליצות דרור ובחירת קדש קדשים. רגשות אלו, עליצות וחרדה, נראים כסותרים זה את זה. הרב קוק מלמד אותנו שאנחנו מסוגלים להכיל את המורכבות הזאת. יש לנו עולם רגשות עשיר, ואנחנו יכולים להשתמש בו בזמן רגשות שונים, בהתאם למציאות המורכבת שאנו חווים. מצב זה בו אנו משלבים רגשות שונים הוא שלם יותר; העליצות לא גורמת להתנהגות שאינה ראויה, מכיוון שאנו חשים גם חרדה, והחרדה לא גורמת חולשה ושיתוק מכיוון שאנו חשים גם עליצות. רעיון זה ניתן ללמוד גם מדברי הגמרא: "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה" [תהילים ב, יא]. מאי 'וגילו ברעדה'... במקום גילה שם תהא רעדה". [ברכות ל, ב].

שאלות לדין

- מקור המוסר ושוורו הינו אנושי או אלוהי רחני?
- מניין לרב קוק ש'בכלל' אין חטאים? מהי משמעותה של קביעה זו?

עלייה בתשובה עם הענפים המעשיים

ח*. התשובה ביסודה היא תנועה לשוב אל המקוריות, אל מקור החיים וההנהיגה העליונה בשלמותם, באין גבולים ומצרים, במקומה היותר אצילית וברוכה מזוהר העליון הפשוט והמבהיק. אמןם השטף של החיים הוא מוריד אותנו להענפים המתפשטים, שכל מה שהם הולכים ומתרחקים וכל מה שהם קונים יותר תפיסה במעשה, במפעל ובהתגשמות, הם יותר קרובים לאמץ את מהותנו המגבילה, והננו חושבים את עצמנו על ידם לבעלי חזק ואיתנות. ובשביל כך הרי אנו מרגישים את עצמנו רפים וכושלים באותה המידה שתוף אותנו הרצון לשוב להמקור הראשי, המתעלה מכל התפשטות ענפיו. ומפני הכשלון הזה של הכח גם השאיפה הרוחנית מתחלשת. ובשביל כך הרינו צריכים להיות בכל זמן שאנו עולים בדרגת התשובה, אחוזים יפה גם בהענפים המעשיים, ושיחם ושיגם, הגיונותיהם ושיאיותיהם, ולהעלות אותם יחד עם עלית מהותנו למרום האצילות והתנשאות הדרגות המקוריות. כי סוף-סוף הרי פמה שהחיים התפשטו הרי הם פלם מפכים מאור המקורי, יחד עם מהותנו הנשמית צריכים גם לשוב אל הרום העליון, ואז לעולם לא נעלה בחסר-רכוש, ולא נפשל בהחלשת פח, כי לא ערפלים נעלה למרומים, כי עמנו אהזת לבושנו רבי הגונים ועשירי הצבעים, אשר רכשנו לנו מהתפשטותם של החיים פלם, והננו עולים ובאים בימים, עם כל תולדות המפעל, המעשה והחיים אשר עמם.

ט. המוסר בקולו האלהי, בא לתוף הנשמה מחיי כל עולמים פלם. ההנהיגה היא בכללותה בלא שום חטא, החטא הוא מצוי רק בערה הפרטים, אצל הפלם הפלם מתאים להרמוניה נצחית, והמעשים שההרמוניה הנצחית מתגלה על ידם, הם הנם המעשים הטהורים, המשללים מכל חטא, עוון ופשע. וחיים פאלה, שמעשים פאלה מהם מפכים - זה הוא הדבר שהנשמה דורשת, והיא משיגה אותם באור מקור חיי כל החיים, אור מקור יפעת אור אין סוף, שהיא אליו כל כך שקוקה, קשורה ועורגת באין קץ ותכלית, בתשובה עלאה, בחפש עליון, בעליצות דרור ובחירת קדש קדשים, מלאה חכמת עולמי עולמים.

הענפים המתפשטים - ביטויי החיים במציאות, למשל: מעשים, מחשבות, מילים. קונים יותר תפיסה במעשה - יוצאים לפועל ובונים את המציאות. לאמץ - לחזק. רפים וכושלים - חלשים, מנותקים מהמציאות המוחשית. אחוזים - קשורים, פועלים. מפכים - נובעים. וחיים פאלה - טהורים ורחוקים מחטא. אור מקור חיי כל החיים - התורה. יפעת - יפי הופעה [הערת הרב צבי יהודה קוק].